

PARÁDI József

Felderítő szolgálat az Osztrák-Magyar Monarchiában

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a felderítés — a HABS-
BURG-birodalom hagyományából fakadóan — a haderő fel-
adatkörébe tartozott. Ezért a közös ügyek — külügy, hadügy
és az intézésük finansziális részét végző közös pénzügy — csoportjá-
nak képezte a részét. A közös ügyek rendszerét pedig a két társország,
a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság törvényhozó testületei
által külön-külön létrehozott törvények tartalmazták.¹

A XVIII. században a HABS-
BURG-birodalomban még nem mű-
ködtettek állandó felderítő szervezetet. A felderítés alapvetően az el-
lenséges haderőre irányult és a háborús vagy azt közvetlenül megelő-
ző időszakokra korlátozódott.

BONAPARTE Napóleon uralkodása idején azonban a hadügy sokat
fejlődött. Ennek részeként a hírszerzés is dinamikus változásokon
esett át. A korábbi „vonalas összeütközés” elve túlhaladottá vált. He-
lyébe a dinamikusan mozgó harccsoportok léptek, amelyek a harctér
közvetlen közelében gyülekeztek és onnan megindulva fejtettek ki
koncentrált csapást az ellenségre.

Az így manőverező hadseregeket a megszokott, alkalmi hírszer-
zéssel már nem lehetett eredményesen felderíteni. Eredményt csak az
hozhatott, ha jól felkészített szakemberek, nagy területeket lefedő há-
lózatokban működve kémlelték az ellenséges haderőket. Egyre in-
kább szükségessé vált a mai fogalmaink szerinti rendszerező, elemző,
értékelő központ. Ennek a központnak volt az első hírnöke a XIX.
század elején Bécsben a hadügy kötelékében ideiglenesen felállított
„Evidenzhaltungs Abteilung” (Nyilvántartó csoport). 1812-ben a
hadügyi költségvetésből a felderítésre már mintegy 100 000 forintot
áldoztak.

A XIX. század negyvenes éveiben az „Evidenzhaltungs Abtei-
lung”-ot (Nyilvántartó csoport-ot) véglegesen a vezérkar hatáskörébe
helyezték. 1850-ben a HABS-
BURG-birodalom felderítésének központ-
ját „Evidenzbüro” (Nyilvántartó Iroda) elnevezéssel átszervezték,
most már mint a vezérkar önálló osztályát. Innen származtatható az
Evidenzbüro alapítása.²

Az Evidenzbüro-t az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában
ugyan több ízben fejlesztették, azonban mindvégig a vezérkar egyik
osztályaként működött.

A dunai monarchia felderítő szervezete tehát — mint a haderő része — a kiegyezés következtében a közös ügyek közé került.

Akár a kiegyezés magyar, akár annak az osztrák felfogását vesszük figyelembe a hadügy mindenképp a közös ügyek közé tartozott. A birodalom szimpatizánsainak álláspontja szerint a dualista államalakulat egységes birodalom, amelyben az eltérő történelmi múlttal és gazdasági környezettel rendelkező két tartománycsoport a belső ügyeit önállóan intézi, míg a többi ügyek alkotják a birodalmi ügyeket. Ezzel szemben a magyar álláspont szerint a dualizmus nem más mint két önálló ország a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság szövetsége, ahol a két társország egyes ügyeit közösen intézi. A gyakorlatban a magyar felfogás érvényesült. Minden bizonnyal ezért is vált általánossá az Osztrák-Magyar Monarchia elnevezés, mert ez a név közelebb állt a valósághoz.

Eredetileg azonban az uralkodó a dualista államalakulat számára két elnevezést határozott meg a közös külügyminiszternek gróf Friedrich Ferdinand von BEUST-nak címzett 1868. XI. 14-én kelt levelében. A levélbe foglalt uralkodói utasításban az

„*Österreichisch-Ungarische Monarchie*” (Osztrák-Magyar Monarchia)

vagy a

„*Österreichisch-Ungarisches Reich*” (Osztrák-Magyar Birodalom)

kifejezések használatát rendelte el Ferenc József.

A birodalom kifejezés, az osztrák, illetve Ausztria egyoldalú szóhasználat — nem utolsósorban a magyar nehezményezések következtében is — fokozatosan kikopott. A Reichs-kanzler elnevezést gróf ANDRÁSSY Gyula (közös külügyminiszter: 1871. XI. 14 - 1879. X. 8.) már nem használta. A Reichminister titulus a leghosszabb ideig a közös hadügyminiszterek használták 1911-ig.³

A közös hadügyminiszterek által viselt cím azonban nem változtatott a lényegen, nevezetesen a hadügy közösségén. A hadügyi közösséget a Pragmatica Sanctio-ból vezették le. A magyar fél a Pragmatica Sanctio magyar törvények közé felvett tartalmát tekintette kiindulási alapnak. E szerint a Pragmatica Sanctio-ból nemcsak a HABSBURG-monarchia uralkodójának egy személye következik, hanem a közös és együttes védelem kötelezettsége is — azaz a hadügyi, külügyi közösség és ezek finanszírozását megvalósító pénzügyi közösség — valamint Magyarország közjogi és belkormányzati önállóságának a sérthetlensége is. Ezen ügyeket nevezték — korabeli szóhasználattal — pragmatikus ügyeknek, míg a vám- és kereskedelmi

szövetség tárgykörébe (egységes vámterület, gazdasági szerződések külállomokkal, közvetett adózás egységesítése, vasútfejlesztés és hajózás, valamint postaügyek összehangolása, a pénzrendszer egysége és a jegybank) tartozókat dualisztikus ügyeknek hívták.

A közös ügyekhez összesen négy ügycsoport tartozott: 1. az uralkodói udvartartás (ezen ügycsoport csak a magyar kiegyezési törvényben szerepelt és kizárásos formában, nevezetesen az udvartartás nem tartozik a közös ügyek közé), 2. a pragmatikus ügyek, 3. a hitelügy, 4. a vám- és kereskedelmi szövetség tárgykörébe tartozó ügyek. A 3. és 4. ügycsoportba tartozó ügyek esetében fennállt az összehangolás érdekeltisége ugyan, azonban az egyezkedés megghiúsulása esetében az önálló intézkedés joga is nyitva állt.

A hadügyi közösség — amelybe a felderítés is tartozott — első látásra ugyan bonyolultnak tűnhet, azonban a gyakorlatban jól működött. Az uralkodót illette meg a hadsereg „vezérlete” (Leitung), „vezénylete” (Führung), „belsőszervezete” (Innere Organisation). A vezérletbe beletartozott a hadüzenet joga is. A vezényleti jog alapján a haderőt az uralkodó bármikor és bárhová küldhette. A belsőszervezetbe beletartozott a tisztek kinevezése, a szolgálati nyelv megállapítása, a szervezeti felépítés meghatározása stb.⁴

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje több fő részből állt. A haderő gerincét kétség kívül a közös hadsereg képezte. A közös hadsereg a XX. század elején 33 gyalogos és 8 lovas hadosztályból állt. Nehézfegyverzettel és magasabb egységparancsnokságokkal is rendelkezett, amelyek alárendeltségébe tartoztak a Landwehr és a honvéd alakulatok is, továbbá a csapattisztképző intézmények mellett vezérkari tisztképző intézményt is fenntartott.

A Landwehr és a Magyar Királyi Honvédség alakulatai csak az Osztrák Császárság, illetve a Magyar Királyság területén állomásoztak. Erejük 8 honvéd gyalogos és 2 honvéd lovas hadosztály, valamint 8 Landwehr gyalogos hadosztály volt. A Magyar Királyi Honvédség és a Landwehr csak csapattisztképző intézményeket tartott fenn. A Magyar Királyi Honvédség tekintetében az uralkodói utasítások csak a honvédelmi miniszter ellenjegyzésével hatályosulhattak.

Emellett az Osztrák Császárságban működött még a Landstrum, a Magyar Királyságban pedig a népfelkelés.

A szárazföldi haderőnem mellett — ugyancsak közös haderő jelleggel — működött az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerésze is.

A teljes szárazföldi haderőt 16 hadtestbe, a hadtesteket pedig hadseregbe csoportosították. A haderő legfelsőbb vezetési szintje pedig a hadsereg-főparancsnokság (Armeeober-kommando) volt. A haderő létszáma békében csaknem 450 000 főt, háborúban pedig mintegy 1 500 000 főt tett ki.

A személyi állomány utánpótlása céljából a dunai monarchia területét 112 katonai kerületre osztották, amelyből 61-et az osztrák tartományokban, 47-et a Magyar Szent Korona alá tartozó területeken, 4-et pedig Bosznia-Hercegovinában alakítottak ki. egy kerulettől általában egy ezredbe sorozták be a lakosság férfi tagjait. Emellett a Landwehr-nek az Osztrák Császárságban, a Magyar Királyi Honvédségnek pedig a Magyar Királyságban külön katonai kiegészítő kerületei voltak, ugyancsak egy-egy ezred személyi állománya utánpótlásának a biztosítása céljából.⁵

A közös költségvetés összege 1868-ban 107 500 000 forint volt. E költségvetés mintegy 95 %-át a közös hadügy költségei alkották. A közös külügyminisztérium 4,75 % körüli, a közös pénzügyminisztérium pedig 0,25 % körüli arányban részesült a közös költségvetésből. A teljes vámbevétel — melyet teljes egészében a közös költségvetésben kellett felhasználni — összege ekkor 7 280 000 forint volt. A közös költségek fennmaradó részét pedig a két társország a kvóta szerint fedezte. Így mindkét társország költségvetésének mintegy 25 %-át fordította a közös ügyek fedezésére. A későbbiek során ez 15 % körül állandósult, mivel nőtt a két társország költségvetése és a vámbevételek is gyarapodtak.⁶

A haderő működéséhez tehát az anyagi fedezetet a két társország biztosította. Ebből fakadóan pedig a haderőt kizárólag abban az esetben lehetett működésbe hozni, ha az uralkodó, az osztrák kormány és a magyar kormány, illetve a két társország országgyűlései között akarat-egység jött létre. Ezen akarat-egység kialakításának pedig kiemelt terepei voltak, ahol az egyeztetések szabályozott módon valósulhattak meg.

A közös ügyek (hadügy, külügy és a közös pénzügyminisztérium) költségvetését a közös pénzügyminiszter készítette el a két közös társmisztérium közreműködésével és jóváhagyásra a delegációk elé terjesztette. Mindkét társország országgyűlése a soraiból évente egyenként 60 fős delegációt hozott létre. A delegáció tehát az országgyűlés olyan bizottsága volt, melyet a küldő országgyűlés felül nem bírálható döntési joggal ruházott fel a közös ügyek költségvetését ille-

tően. E tekintetben tehát törvényalkotó jogkörrel bírtak a delegációk. A magyar delegáció 20 tagját a főrendiház, 40 tagját pedig a képviselőház küldte. Ezen belül a képviselőházi küldöttek közül 4 a főrendiház küldöttei közül pedig 1 horvátországi képviselőnek kellett lennie. Az osztrák delegáció 20 tagját az urak háza választotta. 40 tagját pedig a képviselőház delegálta tartományok szerint elosztásban. (Csehország 10, Gallícia 7, Morvaország 4, Alsó Ausztria 3, Felső Ausztria 2, Steier 2, Tirol 2, a többi tartomány pedig egy-egy tagot küldött). A delegációk külön-külön üléseztek, egymással írásban érintkeztek. Amennyiben valamilyen témában nem tudtak megegyezésre jutni, akkor - háromszori sikertelen üzenetváltás után - együtt ülésezhettek. Abban az esetben, ha az együttes szavazáson sem jött létre döntés, az uralkodó nem hozhatott döntést a delegációk helyett. A delegációk évente felváltva Bécsben és Budapesten üléseztek.⁷

A közös költségvetés elfogadása azonban még nem jelentette azt, hogy a közös szervezetek hozzá is jutnak a költségvetésük éves összegéhez. Ezt az összeget a két társország költségvetése között el kellett osztani. Erre szolgált a kvóta, amely azt határozta meg, hogy a két társország milyen arányban részesüljön a közös kiadásokból. A két társország országgyűlései egy-egy kvótabizottságot hoztak létre, amelyek a pénzügyminisztériumaik segítségével kialakították az álláspontjukat, egyeztetve azt a kormányukkal. Mindkét kormány e javaslatot terjesztette a saját országgyűlése elé. A javaslat elfogadása után a két országgyűlés ismertette egymással a határozatát. Amennyiben a két országgyűlés nem tudott dűlőre jutni az uralkodó dönthetett, azonban — az osztrák kiegyezési törvényben foglaltaknak megfelelően — egy éves hatállyal. Egyébként a kvótát 10 évre szabták meg. A kvóta tehát a dualizmus időszakában többször változott, kezdetben az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közötti arány 70 : 30 % volt. 1907 és 1917 között az arány 63,6 : 36,4 %-ra változott. 1917-ben 20 évre állapították meg a kvótát oly módon, hogy az 5 éves ciklusokkal módosuljon. Az első 5 éves ciklusban — amelynek csak az elejét élte meg a dualista államalakulat — Magyarország aránya 35,4 % volt.⁸

Az Osztrák-Magyar Monarchiában és a közös ügyeken belül is a haderő tekintélyes szervezet volt. Az uralkodónak pedig kitüntetett jogosultságai voltak a működtetésében, hiszen a közös ügyi minisztereket önállóan nevezte ki és azok az államfő személyének tartoztak politikai felelősséggel. A közös szervezetek azonban csupán addig

nyújtózkodhattak, amekkorára a két országgyűlés a takarójukat szabta. Ebben a közegben a rendszer szerves részeként működött az Evidenzbüro.

Az Evidenzbüro első vezetője KALIK Anton őrnagy volt, aki 15 éven át vezette a szervezetet. Őrnagyi rangban került az Evidenzbüro élére és a feladatkört tábornokként adta át az utódjának. Lényegében a szervezet az ő irányításával épült ki, bár az utódok is lényeges változtatásokat hoztak létre. Az Evidenzbüro a főbb hadműveleti irányok nagyobb belföldi városaiban — általában a hadsereg-, vagy a hadtestparancsnokságok székhelyein, azok vezérkarainak részlegeként — úgynevezett felderítő főállomásokat hoztak létre, amelyek az érintett hadműveleti irányban az ügynöki munkát irányították. A célországokba úgynevezett „ágens”-eket telepítettek, akik a vezetésükkel működő kémszervezeteket (rezidentúrákat) hoztak létre. Voltak olyan titkos ügynökök, akik hazafias megfontolásból cselekedtek. Őket „bizalmi embereknek” nevezte a korabeli szakzsargon. Az állandóan külföldön tartózkodókat „megbízottak” hívták, végül pedig a központ közvetlen irányítása alatt álló és esetenként külföldre utazók korabeli elnevezése a „hírszerző” volt. A „bizalmi emberek” kivételével a felderítésben résztvevők anyagi javadalmazásban részesültek.⁹

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a haderő kötelékében működő Evidenzbüro volt az egyetlen felderítő szervezet. Ez azonban nem zárta ki azt, hogy más — nem a felderítésre szakosodott — szervezetek ne végezzenek hírszerzést vagy ne segítsék a felderítő munkát. A XIX. század hatvanas éveiben állították rendszerbe a dunai monarchia katonai attasé szolgálatát. E beosztásokba általában a haderő kiváló képességű vezérkari tisztjeit helyezték, akik a helyi viszonyokat kitűnően ismerték és a nyelvet is tökéletesen beszélték. Feladatukat alkotta az állomáshelyük országa haderejének megfigyelése és a feltárt információk nyilvántartása. 1860-tól a dunai monarchia katonai attaséi Európa jelentősebb államai és a szomszédos országok fővárosaiban is jelen voltak.

A katonatisztek számára is igyekeztek lehetőséget biztosítani arra, hogy tanulmányokat valósítsanak meg külföldön. Igyekeztek a külállamokkal olyan szerződéseket is létrehozni, amelynek keretében az Osztrák-Magyar Monarchia tisztjeit a fogadó ország hadereje akár egy éves tanulmányútra is fogadta. Ilyen lehetőség volt például az 1890-ben kötött megegyezés, amely szerint az oroszországi Kazany-

ban az orosz hadsereg évente 2 tisztet fogadott az Osztrák-Magyar Monarchia haderejéből.¹⁰

Az Osztrák-Magyar Monarchia diplomataképzésének tananyagába katonai ismereteket is felvettek. A diplomataképzést folytató Keleti Akadémián katonai tantárgyakat is hallgattak a tanulók.¹¹

A felderítés a közigazgatás közreműködésére is számíthatott. 1878-ban a közös hadügyminiszter tervezetet juttatott el az uralkodó katonai irodájához, amelyben a közigazgatás célszerű teendőit vázolta a hírszerzés terén. A tervezet tartalma különböző szabályozásokban öltött testet úgy a béke mint a fegyveres konfliktus időszakára vonatkozóan.

A felderítést a korabeli szakmai vezetés nem szűkítette le a haderőre, annak szervezetére, létszámára, kiképzési és utánpótlási rendszerére, fegyverzetére, elhelyezkedésére, a különböző hadműveleti tervek és kiképzési anyagok megszerzésére. Az Evidenzbüro jóval tágabb körben valósította meg a felderítést és nem csupán a személyi állománya tagjainak az igénybe vételével, hanem a közigazgatás és a polgári lakosság tagjainak a segítségével is.

Már békeidőben fel kellett deríteni a célterület közlekedési és hírközlési infrastruktúráját, annak fejlesztéseit, a raktárak elhelyezkedését és befogadóképességét, a fegyvert és lőszert, valamint egyéb felszereléseket gyártó kapacitásokat és vásárlásokat.

A mozgósítást követően a személyi mozgások korlátozása, a híryananyagok tartalmának a felügyelete, hadianyagok, lovak és élelem külföldre szállításának a leállítása, a közlekedési eszközöknek a határon belüli koncentrálása, a hírközlés és a szállítás területén dolgozók közül a megbízhatatlan személyek eltávolítása, az idegenek figyelemmel kísérése vált közvetlenül megvalósítandó feladattá.¹²

A szakmailag indokolt koncepció azonban számos olyan elemet tartalmazott, amely kívül esett a polgári demokrácia korabeli bevett határain. E téren véleménykülönbség alakult ki a magyar kormány és a haderő vezetése között. A hadvezetés egyre sürgetőbben lépett fel a téma magyarországi törvényi szabályozása érdekében.

A XIX. század utolsó negyedében Európa államai egymást követően hozták létre az úgynevezett kivételes hatalom időszakára vonatkozó törvényeket. E jogszabályoknak az volt a lényege, hogy a szabadságjogokat háború időszakára — a fegyveres konfliktus eredményes megvívása érdekében — mérsékeltek. A kivételes hatalomról szóló törvények két típusa jött létre. Az angolszász típus szerint a kivételes

időszak speciális hatalmi jogosultságai a polgári közigazgatást illették meg. A német minta szerint viszont ezen jogosultságokat — alapvetően a szólás, gyülekezés és mozgás korlátozása — a haderőhöz telepítették.¹³

Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországában nem azonos típusú törvényt hoztak a kivételes hatalomról. Az Osztrák Császárságban a német mintát követték és a magyarországi kivételes törvényt évtizedekkel megelőzve hozták létre a kivételes hatalomról szóló törvényüket, melyet több esetben módosítottak.

Ezzel szemben a Magyar Királyságban az angol mintát követték és 1912-ben — az osztrák féllal, illetve a haderő vezetésével való hosszas egyeztetés nyomán — hozták létre a kivételes hatalomról szóló törvényt. A magyar kormány a háború alatt is ragaszkodott a törvénybe iktatott azon felfogásához, hogy a kivételes hatalmat a Magyar Szent Korona alá eső területeken nem a haderő, hanem a polgári közigazgatás gyakorolja. Ezen felfogását a gyakorlatban is meg tudta valósítani.¹⁴

Az eltérő szabályozás azonban nem jelentette azt, hogy nem volt összhang a magyar hatóságok és a hadsereg között a feladatok végrehajtásában, ennek részeként a felderítő tevékenység megvalósításában. „Csupán” arról volt szó, hogy a kivételes hatalom gyakorlásával járó teendők terén a Magyar Királyságban a vezető szerep a polgári közigazgatást illette meg.

Ez alól kivételt a hadművelleti területek jelentettek, amelyeken a haderő vezető szerepe egyértelmű volt.

Szükség is volt a közigazgatással a hatékony együttműködésre, mivel az Evidenzbüro költségvetése nem volt magasnak tekinthető. Részletes adatok ugyan nem állnak a rendelkezésünkre, mivel a tevékenység lényegéhez tartozott a vizsgált időszakban is a titkosság. A Német Császárság Felderítő Irodájánál, a Nachrichtenbureau-nál ezt oly módon tökéletesítették, hogy a szakterületek felelős tisztjei egy zsebben elhelyezhető szabvány füzetben rögzítették a kiadásokat. Ezt a császár időnként átnézte, majd engedélyezte a megsemmisítésüket. Ily módon nem maradt nyom arról, hogy mikor, kinek és miért fizettek, mivel az átvett összegekről elismervényt sem kértek.¹⁵

Annyi azonban bizonyos, hogy a Nachrichtenbureau költségvetése 1912-ben 400 000 márka körüli lehetett. Ebben az időben az orosz felderítés költségvetése 13 000 000 rubel körüli volt. Nagy Britanniá-

nak és Franciaországnak a felderítésre fordított költségvetése minden bizonnyal nem maradt el az oroszokétól.¹⁶

Ezzel szemben az Evidenzbüro költségvetése a Nachrichtenbureau-t sem érte el. Valószínűleg 200 000 forintnak megfelelő korona értékű lehetett. 1913-ban — forintértéken számolva — a közös költségvetés összege mintegy 181 250 000 forint volt, melynek 95 %-át alkotta a hadügyi költségvetés összege 172 187 500. Ennek alkotta 0,11 %-át 200 000 forintos összeggel az Evidenzbüro költségvetése. Ez abban az esetben is szerénynek tekinthető, ha figyelembe vesszük, hogy a felderítő szervezetek költségvetése sohasem nyílt teljes egészében.¹⁷

A Német Császárság és az Osztrák-Magyar Monarchia felderítése oly módon is takarékoskodott, hogy rendszeresen kicserélték híryanycikkait. 1910-ben a két felderítő szervezet memorandumban foglalta össze az együttműködésük lényegét és elveit.¹⁸

Az Evidenzbüro a polgári hatóságokkal a Magyar Királyságban a legintenzívebben minden bizonnyal a határmenti területeken működött együtt, elsősorban a határőrizeti szervezetekkel.

A közös haderő hazai területen működtetett felderítő főállomásai — a honvédelmi tárca vezetőjének a beleegyezésével — felderítő mellékállomásokat is felállíthattak a honvédparancsnokságokon, illetve a belügyi tárca vezetőjének a hozzájárulásával a csendőr kerületparancsnokságokon. A magyar határőrizeti szervezetek a felderítő főállomásokkal álltak kapcsolatban. Elsősorban a határszéli csendőrség, melyet a Magyar Királyi Csendőrség részeként 1891-ben állítottak fel¹⁹ és a Magyar Királyi Határrendőrség, melyet 1903-ban alapítottak ugyan, azonban a működését csak 1906-ban kezdte el.²⁰

A két magyar határőrizeti szervezet több irányban is együttműködött az Evidenzbüro-val.²¹

Szükség esetén biztosítaniuk kellett, hogy a határon titokban átvittatni kívánt személyek számára olyan „folyosót” nyissanak, amelynek a használata biztonságos.²²

A magyar határőrizeti szervezeteknek működési területükön figyelemmel kellett kísérniük az idegenek mozgását és kapcsolataikat, még a postagalamb-tartókat is.²³

A határszéli csendőrségnek, illetve a Magyar Királyi Határrendőrségnek a társhatóságok, vagy az Evidenzbüro által jelzett gyanús személyeket a határforgalomban való felbukkanása esetén megfigyelés alá kellett helyezni és továbbutazásuk esetén a megfigyelést az or-

szág belsejében működő szervezeteknek átadni. Kiutazásuk esetén pedig a társhatóságok kérésének megfelelően eljárni, azaz ezen személyeket feltartóztatni vagy a határon átengedni.²⁴

A határmenti hatóságoknak fel kellett deríteniük a határ túloldalán található közlekedési és hírközlési infrastruktúra elhelyezkedését, teherbírását és sebezhető pontjait. A túloldali határmenti azon épületeket, amelyek nagyobb létszám elhelyezésére vagy anyagraktár kialakítására alkalmasak voltak szintén ismerniük kellett. Ugyancsak konkrét ismeretekkel kellett rendelkezniük a túloldali határmenti fegyveres szervezetek létszámáról, elhelyezkedéséről, felszereltségéről és e szervezetek helyei vezetőiről.²⁵

Ennek érdekében a határ túloldalán olyan hálózatot kellett létrehozniuk, amelynek a tagjai a témakörbe tartozó információkat összegyűjthették. A magyar határmenti szervezetek - hasonlóan a határ túloldalán állomásozó szomszédos állam határmenti szervezeteihez – figyelemmel kísérték a határforgalomban résztvevőket és közülük is igyekeztek beszervezni azokat, akiket a felderítésre alkalmasnak gondoltak és valamilyen gyengéjük miatt beszervezhetővé váltak.²⁶

A határőrizeti szervezetek tagjait felkészítették az operatív munka alapelveire. Ennek keretében a magyar határőrizeti szervezetek személyi állományainak azon tagjai kaptak felkészítést, akik a helyi felderítő munkát irányították, az Evidenzbüro területileg illetékes szervezetével kapcsolatban álltak. Levelezésük során kettős borítékot kellett használniuk. A külső borítékon a katonai parancsnokságot tüntették fel címzettként. A belső borítékra pedig a „Hírjelentés sajtókező felbontásra” címzést írták.²⁷

A határőrizeti szervezeteknek az információknak a határon történő átjuttatása szempontjából kulcsfontosságú személyeket és tárgyakat nyilván kellett tartaniuk és azokat folyamatosan ellenőrizniük is kellett. Az úgynevezett „közvetítő küldönc”-ök személye is e körből került ki. Az ő feladatuk az volt, hogy az országhatáron észrevétlenül juttassanak át utasításokat, illetve információkat.²⁸

Akár a határ mellől, akár távolabbi területekről érkeztek az információk, azokat gyűjteni, rendszerezni, elemezni, értékelni kellett. Ezt a feladatkört látta el az Evidenzbüro bécsi elhelyezésű központja. A központ szervezeti felépítése fokozatosan gyarapodott és differenciálódott. Az Evidenzbüro bécsi székhelyén 1914-ben 42 tiszt dolgozott a segédszemélyzetet nem számítva. Ez nem tekinthető jelentős létszámnak, mivel a német Nachrichtenbureau tiszti személyzete eb-

ben az időben 80 fő volt. Az Evidenzbüro központjában számos osztály, csoport működött. Ilyenek voltak az olasz, orosz, balkáni és az erődítési, tüzérségi stb. részlegek. Az Evidenzbüro azonban nem mondott le a nyílt úton beszerezhető információkról sem. Az Evidenzbüro bécsi székhelyére — az Osztrák-Magyar Monarchiában megjelenő kiadványokon kívül — naponta 70 külföldi periodika érkezett, amelynek a feldolgozását is ott valósították meg.²⁹

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje felderítésének a stílusa némileg eltért az ANTANT-nál szokásostól. A dunai monarchia ugyanis nem alkalmazta a lakosság tömeges befolyásolásának módszerét. Külföldi folyóiratok, hírlapok megvétele, anyagi támogatását már gróf ANDRÁSSY Gyula visszafogta a külügyminisztersége idején. A szomszédos országok lakosságának a kormányuk elleni uszítása vagy a területi épségük megkérdőjelezése nem tartozott az Osztrák-Magyar Monarchia bevett módszerei közé.³⁰

A kiegyezés előtt a külföld véleményének a befolyásolására törekvés, valamint a hazai másként gondolkodók tetteinek és kapcsolatainak a figyelemmel kísérése nem volt idegen a hatalmat gyakorlók-tól. A kiegyezéssel azonban azok a szervezetek bomlottak meg, amelyek e tevékenységek kivitelezésére voltak hivatottak.³¹

A kiegyezéssel a dunai birodalom egészére kiterjedő államrendőrség egységes jogosultságait a két kormány, illetve azok szakminisztériumai vették át. A közös külüghöz került a megszűnő birodalmi hatóság speciális része, nevezetesen a titkos információhálózat irányítása és a sajtó befolyásolására hivatott rendelkezési alap. E feladatok ellátását végezte a közös külügyi tárca Informationsbüro (Információ-iroda) nevű ügyosztálya. Az ügyosztályt kezdetben — a hajdani Legfelsőbb Rendőrhatalóság szellemiségét képviselő őskövület irányította és az elhelyezésük is a bécsi Herrengasse 7. szám alatti Modena-palotában volt a néhai Legfelsőbb Rendőrhatalóság székhelyén. Néhány év alatt azonban a régi-vágású munkatársakat lecserélték, az informátorok többségét pedig elbocsátották. Végül gróf ANDRÁSSY Gyula külügyminiszter — az időközben sajtóosztállyá átnevezett — szervezeti egység feladatát átértelmezte. A sajtó kiterjedt szubvencionálása helyett alapvető feladatként a miniszter tájékoztatását szabta meg.³²

Ez a feladatmódosítás jelentősen átformálta a költségvetést is. A közös külügyi tárca — a kiegyezés előtti időkből örökölt rendszer sze-

rint — mintegy 550 000 forint összegű Rendelkezési Alap (Disposíciósfond) felett is rendelkezett a speciális teendők (hírszolgálat, sajtótámogatás) finanszírozása céljából. Ebből az alapból hozzávetőlegesen 80 000 forint körüli összeget használtak diplomáciai célokra. 270 000 forintot állambiztonsági (spicli-hálózat), 200 000 forintot pedig a sajtó (újságok finanszírozása, hogy a mecénás igényének megfelelő manipulatív híryanagot közöljenek) céljaira fordítottak. Mindkét tételt a kvóta szerinti arányban osztották el a magyar és az osztrák kormányok között.³³

Magyar részről az összeget a belügyi tárca gyakran átszervezett államrendőrségi osztálya használta fel, amelynek feladatát a magyar állam elleni cselekmények feltárása, illetve megelőzése alkotta.

A külügyi tárca tevékenységében az informátorok tevékenységének átértékelése és a sajtótámogatás módosulása a rendelkezési alap átszabásához vezetett. A két társország kormányai az állambiztonsági tevékenységet finanszírozó forrás apadásával a hiányt a tagállami költségvetések átrendezésével pótolták.³⁴

Napjaink terminológiájával élve az állambiztonsági munkára az volt a jellemző, hogy — titkossága mellett — sem a megfigyelők, sem a megfigyelték köre nem volt széles. 1872. évi jelentés szerint — kizárólag a nemzetiségek lakta területeken — az államrendőri osztály által megfigyelt személyek száma 20 fő körüli volt. Az államrendőri osztály iratainak a kezelése céljából a Magyar Királyi Belügyminisztériumban „bizalmas rendőri irattár”-at is működtettek.³⁵

Magától értetődő volt, hogy a megfigyelés a nemzetiségek által lakott térségekre és szervezetekre irányult, mivel a HABSBERG hatalom a magyarok ellen hagyományosan a nemzetiségeket igyekezett eszközként felhasználni. A HABSBERG vezetés arra törekedett, hogy Magyarország erejét megossa a nemzetiségek által lakott területek leválasztásával, illetve a magyar forradalmak és szabadságharcok alkalmával — váltakozó sikerrel — a magyarok elleni háttámadásra buzdítsa a nemzetiségeket. Nyilvánvalóan nem lehetett e politika érdekében tevékenykedő neoabszolutizmusbeli biztonsági szervezetek tagjait alkalmazni az új magyar állambiztonsági szervezetben a Magyar Királyi Belügyminisztérium államrendőrségi osztályán. Az is nyilvánvaló, hogy a magyarok ellen bujtogatottak tevékenységét figyelemmel kellett kísérni.³⁶

Az államrendőrségi osztály a miniszterelnök számára „*A helyzet képe*” címmel negyedévenként igényes politikai elemzést nyújtott.³⁷

A közös külügyi tárcánál az információszerzési és a sajtófinanszírozási tevékenység átértékelése nyomán nyílt lehetőség arra — még a források mérséklését megelőzően —, hogy a külügyi tárca kiegészítse a hadügyi tárcát. Nevezetesen arra került sor, hogy a külügyi rendelkezési alap jelentős részét — gróf ANDRÁSSY Gyula minisztersége idején — átcsoportosították a haderő Evidenzbüro-jához, ahol jelentős forráshiánnyal küszködtek.³⁸

Nem tartozik ugyan szorosan az Evidenzbüro témakörébe, azonban mégis említést érdemel a dunai birodalom haderejének az úgynevezett rendőrsége, hiszen ez a szervezet volt az amely a béke elhelyezési körletekben és a hadműveleti területeken diszlokáló alakulatoknál a parancsnokok alárendeltségében nem csupán a rend betartására volt hivatott, hanem egyben az ellenséges hírszerzői akciókkal és felbujtó tevékenységekkel szemben is védelmet igyekezett biztosítani a haderő számára.³⁹ Ez a szervezet nem keverendő össze a táborigazsággal, amely merőben más jellegű teendőket látott el.⁴⁰

Először Bécsben 1775-ben hozták létre az Udvari Haditanács alárendeltségébe tartozó Militär-Polizeiwachkorps-ot (Katonai Rendőrtestületet). A bécsi testülethez hasonlókat állítottak fel Prágában, Vencében, Milánóban, majd más nagyobb helyőrségi városokban is. E testületek legfelsőbb irányító szervezetét 1794-ben bécsi székhellyel állították fel Polizei-Hofstelle (Udvari Rendőri Hivatal) elnevezéssel. Ekkor már a HABSURG-birodalom 27 városában működött katonai rendőri testület.⁴¹

A Magyar Királyság városaiban — Buda és Pest kivételével, ahol 1785 és 1790 között átmeneti jelleggel működött Katonai Rendőrtestület — 1849-ig nem hozták létre Katonai Rendőrtestületet. Az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc eseményei nyomán döntött úgy a birodalmi vezetés, hogy a történelmi Magyarország nagyobb városaiban is felállítják a Katonai Rendőrtestület szervezeteit. A Katonai Rendőrtestület — egy-egy városra és környezetére kiterjedő hatállyal működő — helyi szervezeteit Militär-Polizeiwache-nek (Katonai Rendőrorhelynek) nevezték.⁴²

A Katonai Rendőrtestület fő feladatának az ellenséges szervezkedések felfedését tartották. Ebből fakadóan „titkos polizei” jelleggel működött. Ez azonban nem zárta ki azt, hogy az érintett városok közbiztonságvédelmében ne vegyen részt. Alapvető feladata azonban nem ez volt, sőt még az sem, hogy a haderő tagjainak katonához méltó viselkedését elősegítse, illetve a katonák által elkövetett jogsérté-

seket feltárja. A Katonai Rendőr-testülettől azt várták el, hogy a haderő ellen irányuló ellenséges cselekményeket megelőzze és kiderítse függetlenül attól, hogy az külső vagy birodalmon belüli indíttatású volt.

A Katonai Rendőr-testület létszáma 3412 fő volt a XIX. század ötvenes éveiben.

Az ötvenes évek végén a testületet fokozatosan leépítették ugyan, azonban nem mindenütt. A Magyar Királyságban 1861-től a korábbi törvényhatóságok által irányított rendvédelmi testületek tevékenységét állították helyre. Gallíciában és Lodomériában azonban tovább élt a Katonai Rendőr-testület akárcsak Leichbachban és Krakkóban, sőt 1893-ban új Katonai Rendőr-őrhelyet is felállítottak Przemysl-ben.⁴³

Végezetül felmerülhet a kérdés, hogy mi volt az Evidenzbüro és magyar szervezetnek lehet-e tekinteni? A válasz egyértelmű.

Az Osztrák-Magyar Monarchia egyetlen felderítő szervezete volt, amely — a birodalmi hagyományokból fakadóan — a haderő részeként fejlődött és működött.

Nem volt ugyan magyar szervezet, de osztrák szervezetnek sem tekinthető. Nyilvánvalóan a két társország a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság közös haderejének alkotta a részét. Így tehát közös szervezet volt. Nem véletlenül őrzik iratanyagát az Osztrák-Magyar Monarchia megbonthatatlan irattári gyűjteménye részeként Bécsben. A dunai monarchia valamennyi utódállamának felderítő testülete joggal tekintheti elődének, hiszen valamennyijük közös hazája az Osztrák-Magyar Monarchia közös érdekeit szolgálta a kor színvonalának élvonalában, mégpedig nem a diktatúra elnyomásának eszközeként — mint a későbbi korok szovjet puffer-államainak szervezetei — hanem az alkotmányos monarchia polgári demokrácia viszonyai között, bár a szervezet kialakulásának a kezdete kétség kívül a neoabszolútizmus időszakára esik. A szervezetben felhalmozott ismeretbázis és tapasztalatanyag vált az utódállamok hasonló szervezeteinek kiinduló alapjává. A testület szakemberei pedig a trianoni békdiktátum által megcsonkított Magyar Királyság hasonló szervezetének a kialakításában tevékenyen részt vettek. Az Evidenzbüro tehát ebben az értelemben magyarnak is tekinthető, nem vitatva el azonban az elődszervezet szerepet a többi közép-európai utódállam felderítő testületeitől sem.

Jegyzetek:

- ¹ 1867/XII.tc.
- ² PILCH I. köt. : 319-320.p.
- ³ GALÁNTAI : 89-91. és 120-121.p.
- ⁴ Loc.cit. 100-110.p.
- ⁵ Loc.cit.
- ⁶ Loc.cit.
- ⁷ Loc.cit. 111-114.p.
- ⁸ Loc.cit. 115-118.p.
- ⁹ PILCH I. köt. : op.cit. 320-321.p.
- ¹⁰ Loc.cit. 322.p.
- ¹¹ Loc.cit. 323.p.
- ¹² Loc.cit. 324.-327p.
- ¹³ MEZEY
- ¹⁴ 1912/LXIII.tc.
- ¹⁵ PILCH: op.cit. II.köt. 24.p.
- ¹⁶ PILCH: loc.cit. II.köt. 14.p.
- ¹⁷ PARÁDI: Az Evidenzbüro.
- ¹⁸ Loc.cit.
- ¹⁹ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata.
- ²⁰ PARÁDI: A Magyar Királyság határrendőrsége.
- ²¹ PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége.
- ²² PARÁDI: A csendőrség teendői Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében.
- ²³ PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrzésben.
- ²⁴ PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség.
- ²⁵ PARÁDI: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.
- ²⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrzés szakmai vezető testülete.
- ²⁷ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.
- ²⁸ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
- ²⁹ PARÁDI: Az Evidenzbüro. : op.cit.
- ³⁰ RESS
- ³¹ DEÁK: Államrendőrségi információs hálózat Magyarországon 1849-1867.
- ³² RESS : op.cit.
- ³³ Loc.cit.
- ³⁴ Loc.cit.
- ³⁵ Loc.cit.
- ³⁶ DEÁK: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861. ; DEÁK: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség.
- ³⁷ 1871 utolsó negyedében készített „A helyzet képe” tárgykörei voltak: 1. a politikai pártok állása, célja és tevékenysége; 2. nemzetiségi mozgalmak általában; 3. szerb mozgalom; 4. rutén mozgalom; 5. pánszláv mozgalmak; 6. román mozgalom;

7. határörvidéki kérdés; 8. horvátország állapota; 9. köztársasági agitációk; 10. munkásegyletek; 11. katolikus ügy; 12. nevezetesebb államrendőri események.

RESS : op.cit.

³⁸ Loc.cit.

³⁹ ZACHAR

⁴⁰ SZAKÁLY : 13-19.p.

⁴¹ ZACHAR : op.cit.

⁴² Loc.cit.

⁴³ Loc.cit.

Jelmagyarázat:

Loc.cit. (Loco citato)

ugyanott

p (pagina) = oldal

op.cit. (opus citatum)

idézett mű

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

GALÁNTAI

— GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth, 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

PILCH

— PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémelhárítás története.* Budapest, 1936, Franklin. I-III.köt.

SZAKÁLY

— SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000, Ister, 173 p. HU-ISBN 963 92 4324 8.

TANULMÁNYOK

DEÁK: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatosa hónapjaiban 1860-1861.

— DEÁK Ágnes: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatosa hónapjaiban 1860-1861. *Századok*, CXL.évf. (2006) 6.sz. 1551-1574.p. HU-ISSN 0039-8098.

DEÁK: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség.

— DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség. *Történelmi Szemle*, L.évf. (2007) 3.sz. 351-372.p. HU-ISSN 0040-9634.

DEÁK: Államrendőrségi információs hálózat Magyarországon 1849-1867.

— DEÁK Ágnes: Államrendőrségi információs hálózat Magyarországon 1849-1867. 81-89.p. In CSÓKA Ferenc (szerk.): *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából 1785-2011.* Budapest, 2011, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. 497 p. HU-ISBN 978 963 08 3211 3.

MEZEY

— MEZEY Barna: A kivételes hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 4-6.p.

- HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570.p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIII.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, III.évf. (1993) 4.sz. 21-50.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. — PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 91-94.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata — német nyelven — 2002. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos szimpozion-sorozatnak a „*Csendőrség Magyarországon*” című II. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII.évf. (2007) 15.sz. 139-159.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpozion-sorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának a közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben. — PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV.évf. (2008) 18.sz. 89-97.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 14.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság határrendőrsége. — PARÁDI József: A Magyar Királyság határrendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIX.évf. (2010) 21.sz. 101-116.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2007. október 5.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században*” című XXI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIX.évf. (2010) 22.sz. 77-91.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10.-én, Budapesten hang-

zott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai nemzeti rendvédelmünkre*” című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. — PARÁDI József: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz.101-118.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009.december 3.-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. — PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011. november 11.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelmében*” című XXVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az Evidenzbüro. — PARÁDI József: Az Evidenzbüro. 33-54.p. In BODA József – PARÁDI József – SIMON F. Nándor (szerk.): *A XIX-XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei*. Budapest, 2013, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. 358 p. HU-ISBN 978 963 08 5856 4. A tanulmány korábbi változata 2012. X. 27-én, Budapesten hangzott el a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat

és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság közös szervezésében a rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A XIX-XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei” című XXVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

RESS — RESS Imre: A kormányzati hírszolgálat átalakulása az Osztrák-Magyar Monarchiában a kiegyezés után 1867-1873. In CSÓKA Ferenc (szerk.): *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából 1785-2011.* Budapest, 2011, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat. 93-124.p. HU-ISBN 978 963 08 3211 3.

ZACHAR — ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, Lév. (1991) 1.sz. 17-29.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945.” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

JOGSZABÁLYOK

1867/XII.tc. — 1867/XII.tc. a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének a módjáról.

1912/LXIII.tc. — 1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.

Jegyzetekben alkalmazott technikai rövidítések:

évf.	=	évfolyam
In	=	innen
p. (pagina)	=	lapoldal
sz.	=	szám
szerk.	=	szerkesztő
tc. (törvénycikk)	=	törvény

Mellékletek jegyzéke:

- I.sz. melléklet.
 Az Evidenzbüro vezetői.
 II.sz. melléklet.
 Az Evidenzbüro elvi vázlata.
 III.sz. melléklet.
 Az Evidenzbüro irányító szervezeti egységeinek diszlokálása.

I.sz. melléklet.

Az Evidenzbüro vezetői.

- őrnagy Anton Ritter von KALIK, **1850-1864***
  - ezredes Georg Ritter von KEES, **1864-1866**
  - ezredes Josef PELIKAN von Plauenwald, **1866-1869**
  - alezredes Franz WEIKHARD, **1869-1870**
  - ezredes Ludwig EDLER von Cornaro, **1870-1871**
  - ezredes Rudolf Ritter von HOFFINGEN, **1871-1876**
  - ezredes Adolf Ritter von LEDDIHN, **1876-1879**
  - ezredes Karl Freiherr von RIPP, **1879-1882**
  - ezredes Hugo Ritter BILIMEK von Waissolm, **1882-1886**
  - ezredes Edmund Ritter MAYER von Wallerstein und Marnegg, **1886-1892**
  - alezredes Emil Freiherr WOINOVICH von Belobreska, **1892-1896**
  - alezredes Desiderius KOLOSVARY de Kolosvar, **1896-1898**
  - ezredes Arthur Freiherr GIESL von Gieslingen, **1898-1903**
  - ezredes Eugen HORDLICZKA, **1903-1909**
  - ezredes August URBANSKI von Ostrymiecz, **1909-1914**
  - ezredes Oskar von HRANILOVIC-CVETASSIN, **1914-1917**
  - ezredes Maximilian RONGE, **1917-1919**
- Helyettes 1908-1912:**
- ezredes Alfred REDL, **1913** kettősügynökként leleplezve.

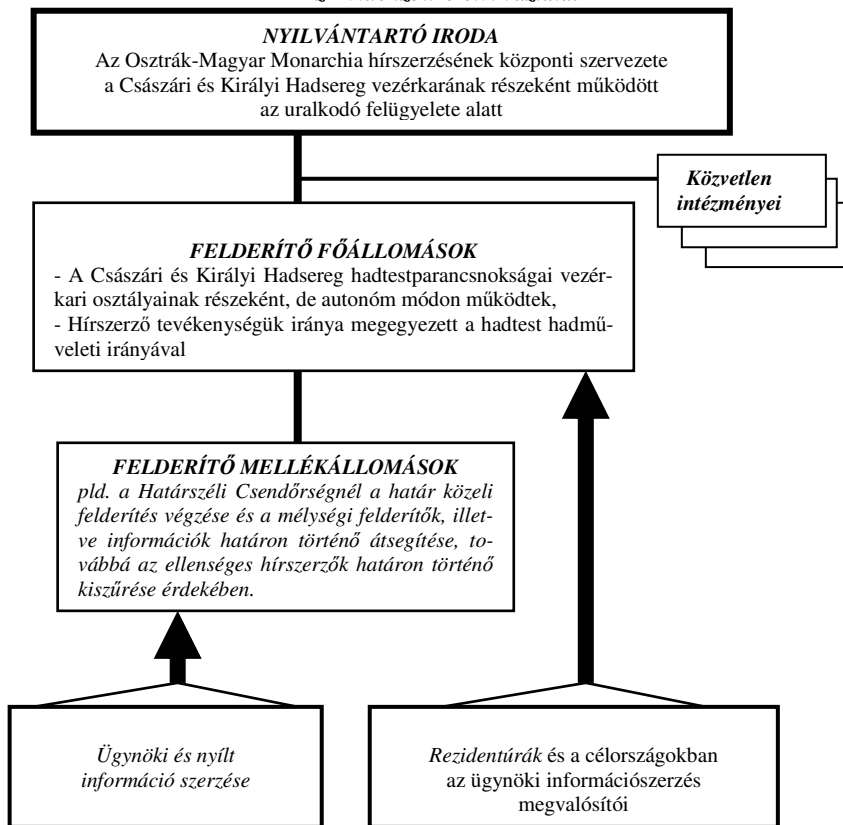
A névsorban szereplő személyek nevénel a szervezet élére kerülésükkor viselt rendfokozatuk szerepel.

* PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története* című, Budapesten 1936-ban a Franklin kiadó által publikált három kötetes művében az Evidenzbüro első vezetőjét szisztematikusan magyar névvel, KALIK Antalként szerepelteti.

Forrás ! - MORITZ Verena - LEIDINGER Hannes - JAGSCHITZ Gerhard: *Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge.* [A hatalom középpontjában. A titkosszolgálat főnökének Maximilian Ronge-nak sok arca.] Wien, 2007, Residenz-Verlag. A-ISBN 978 370 17 3038 4.

- PETHŐ Albert: *Agenten für den Doppeladler. Österreich-Ungarns Geheimer Dienst im Weltkrieg.* [A kétfejű sas ügynökei. Az osztrák-magyar titkosszolgálat a világháborúban.] Graz, 1998, Leopold Stocker Verlag. A-ISBN 370 20 0830 6.

Az Evidenzbüro elvi vázlat.

Forrás ! - GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-Magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

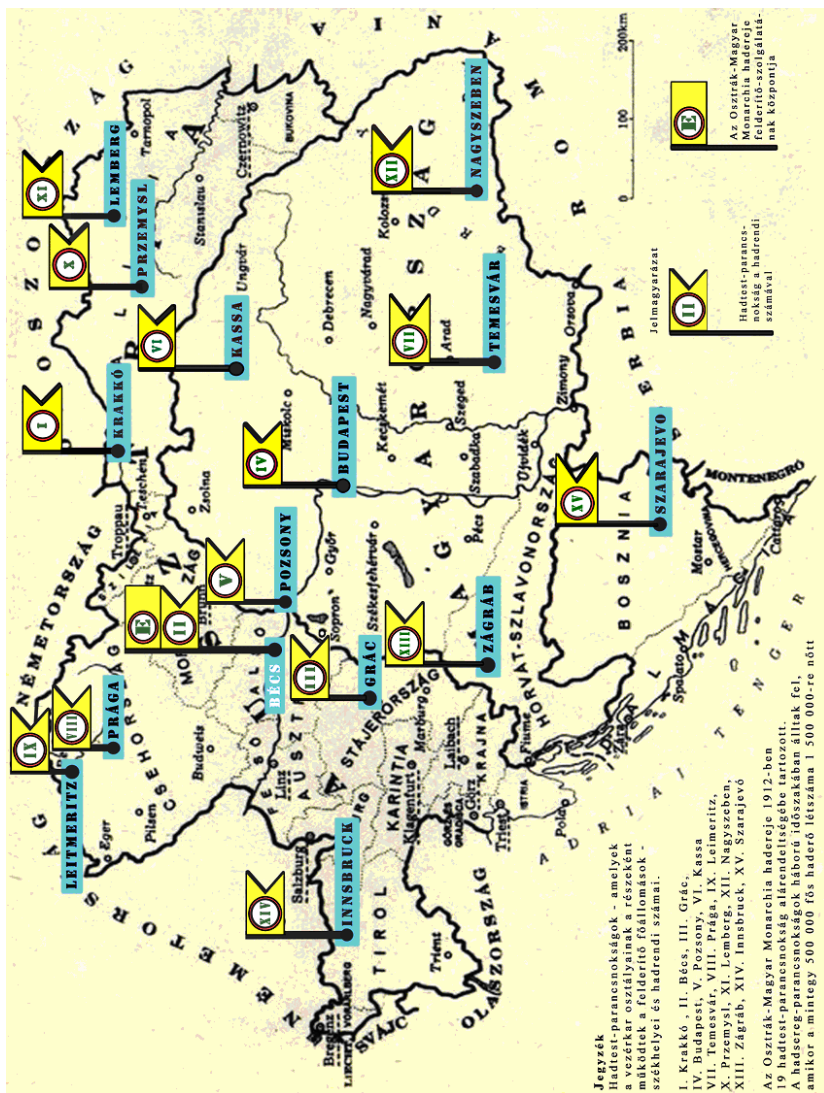
- PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémelhárítás története.* Budapest, 1936, Franklin. I.köt. 362 p., II.köt. 395 p., III.köt. 386 p.

- *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, s.n. Titkos Függelék.

Az elvi vázlat először megjelent:

- PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./

Az Evidenzbüro irányító szervezeti egységeinek diszlokációja

Forrás ! GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3. 100-110.p.

